

GYÓGYSZERÉSZETTÖRTÉNETI KÖZLEMÉNYEK

Gyógyszerészet 39. 455-456. 1995.

A 225 éves (budapesti) Orvoskar működésének hatása a gyógyszerészeti tudomány, oktatás és gyakorlat fejlődésére*

Dr. Dr. h.c. Zalai Károly

Az orvos- és gyógyszerésztörténesek megállapítása szerint az önálló európai gyógyszerész hivatás és gyakorlat kialakulása „de jure” az 1241-es évre esik; 1991-ben ünnepeltük külföldön és itthon ennek 750 éves évfordulóját. Az esemény jelentőségét *Hohenstaufen II. Frigyes* (1194–1250) szicíliai király, német–római császár „*Novae Constitutiones*” címmel jelzett orvosi-gyógyszerési rendtartásának kibocsátása adta. Ennek rendelkezései lassan terjedtek át az Alpokon túli Európa északi területeire.

Közép-Európa és ebben Magyarország egészségügye vonatkozásában a legjelentősebb fejlődést *Mária Terézia* császárnő és királynő uralkodása alatt (1740–1780) kibocsátott „*Generale Normativum in Re Sanitatis*” hozta. Ennek eredményeként több előrehaladás valósult meg az egészségügyben és az oktatásban, mint az előző évszázadok alatt együttvéve. Amikor *Gerald van Swieten*, *Mária Terézia* protomedikusa a „*Plan pour la Faculté de Médecine*” című felterjesztését a császárnőnek átnyújtotta, nemcsak a bécsi és a közép-európai orvostudomány reformjának irányítójává vált, hanem egyben az egyetemi gyógyszerészképzés alapjait is megteremtette. Van Swieten leydeni mintára javasolta az orvoskaron kémiai és botanikai tanszék felállítását valamint a tárgyak oktatását, és ezt nemcsak az orvosok, hanem a gyógyszerészek képzésével is indokolta: „*A teljes oktatáshoz még két dolog hiányzik, a botanika és a kémia. Nem kétséges e két tudomány fontossága az orvoslásban. A gyógyszerészek soha sem lesznek eléggé képzettek az ő hivatásukban, ha nem sajátítják jól el a kémiai készítmények előállítását. ... Egy professzor oktathatná a két tárgyat: nyári szemeszterben a botanikát, a téliében a kémiát. Tisztában vagyok azzal, hogy a botanikus kert, annak fenntartása, a kertész stb., továbbá egy kémiai laboratórium felállítása, a honorárium a tanároknak, költséges..., de bátorkodom remélni, hogy a Királynő Ófelsége alattvalóinak hasznára... uralkodásának dicsőségére. ... a tudományok előmozdítására a szükséges támogatást meg fogja adni*”. Van Swieten véleményének kialakításában feltehetőleg szerepet játszott az a körülmény, hogy Ausztriába való áttelepülése előtt Hollandiában először gyógyszerészetet tanult és gyógyszerészeti gyakorlatot is folytatott.

A javaslatokat a Császárnő elfogadta. A botanikai és kémiai tanszék felállítása az orvosi karon az első segítség volt a gyógyszerészképzés megvalósításához. A Nagyszombati Egyetem 1769. november 7-én alapított Orvosi Karán az úttörő munkát őt professzor, közülük elsősorban *Winterl Jakab* professzor végezte, aki az 1770-ben indult oktatástól kezdve 39 éven át látta el oktató és tudományos munkáját. Az MTA irattárában hozzáférhető írásos munkáiban lefektette a kémiai és a gyógyszerészeti tudományok eltérőségét és alapjait.

A Nagyszombati Orvosi Kar alapításának 225. évfordulója alkalmából a Magyar Orvostörténeli Társaság és a Semmelweis Orvostudományi Egyetem által rendezett ünnepi tudományos ülésen 1994. november 4-én elhangzott előadás.

Az egészségügyi törvény előírta, hogy a császári örökös tartományokban minden gyógyszerártulajdonosnak, illetve gyógyszerésznek a hazai egyetemen vizsgát kell tennie, de a vizsga akkor még nem volt egyetemi előadásokhoz kötve. Az Orvosi Kar „*Album chyrurgorum et pharmacopoeorum*” oklevél-könyve szerint 1771-ben már hét sebész és két gyógyszerész vizsgázott és kapott „*magister chyrurgiae*”, ill. „*magister pharmaciae*” diplomát.

A bécsi és prágai tanulmányi rend alapján a pesti orvosi kar is hamar felismerte a gyógyszerészképzés fejlesztésének jelentőségét és szükségességét, és már 1813. július 6-án kérte a kémiai doktori fokozat adományozási jogát a gyógyszerészek számára. Ez csak 1851-ben következett be. A pesti orvosi kar hátrányos helyzete miatt időközben a magyar gyógyszerészek közül többen a bécsi egyetemen szerzték meg a magasabb fokozatot és ennek birtokában vállaltak itthon vezető szerepet a gyógyszerészet tudományos fejlesztésében és a gyógyszerészet vezetésében (*Wagner Dániel, Say Móricz, Than Károly stb.*)

Egyetemünk orvosi karán az első gyógyszerészdoktori diplomát „*Doctor Pharmaciae*” megnevezéssel *Scholtz Gusztáv* gyógyszerész kapta 1861. december 21-én. Őt nem sokkal követte *Felletár Emil* gyógyszerész, aki a későbbiekben a törvényszéki orvostan hazai megalapítója és neves művelője volt. Az önálló Orvostudományi Egyetem kialakításáig a gyógyszerésztudományi doktori diplomákat az Orvostudományi Kar adta ki, közel száz év alatt összesen 380-at. Az egy évre eső átlag három disszertáció és diploma, ami alacsony szám.

Az önálló Gyógyszerésztudományi Kar 1955. évi megalakulása után, a kar az 1993/94 tanév bezárásáig összesen 542 gyógyszerészdoktori (*Doctor Pharmaciae*) és 1984. évtől kezdve összesen 149 egyetemi doktori diplomát (*Doctor Universitatis*) adott ki. A karon készített és megvédett doktori értekezések és kiadott doktori diplomák száma a közel 40 év alatt összesen 691. Az egy évre eső átlag 19, ami jelentősebb eredmény az előző időszakénál.

A doktori diplomák kapcsán röviden szólni kívánok az orvoskaron készített orvostudományi értekezésekről az 1770–1848 közötti időszakban, melyek nagy számban a gyógyszerészeti tudományok területére eső témákkal foglalkoztak. Reprezentatív értékeléssel foglalkoztunk a téma feltárásával, megismerésével. Megállapítottuk, hogy az első orvostudományi értekezést 1772-ben *Mauritius Faby* olasz származású orvos, későbbi zágrábi tisztifőorvos nyújtotta be és védte meg. Munkájának címe: „*Systematis artis pharmaceuticae*” (A gyógyszerészeti tudományok rendszere). *Faby* definiálja az *Ars pharmaceutica* fogalmát és a gyógyszerészeti munkát négy részre osztja: operatoria, dejudicatoria, productoria, conservatoria, és ismerteti ezen tevékenységek módszereit. Értékes tudománytörténeli munka, amely azt mutatja, hogy az orvosi és gyógyszerészeti gyakorlat szétválása után is még felelős maradt az orvos az általa

írt, a gyógyszerész által elkészített gyógyszer hatásáért. Ez a logikai háttérre annak, hogy a gyógyszerkészítésnek, a gyógyszerek minőségének és a gyógyszeráraknak az ellenőrzése még sokáig orvosi feladat maradt. A vizsgált diszciplínák tudományterületei a kémia, botanika, gyógyszer-tan, általános gyógyszerészet és a gyógyszerellenőrzés voltak. Az orvoskaron kidolgozott doktori értekezések hozzájárultak a gyógyszerészeti tudomány és oktatás fejlődéséhez, a gyakorlat szakosodásához.

A hazai egyetemi gyógyszerészképzés és a gyógyszerészeti tudományos és kutatómunka fejlődésében határkövet jelent az önálló Gyógyszerésztudományi Kar alapítása, bár figyelembe kell venni az elődjeként működő „Gyógyszerészképzés Karközi Állandó Bizottsága” munkáját. E szervezetben az orvoskar képviselői mindig támogatták és segítették a gyógyszerészképzés törekvéseit. A Gyógyszerésztudományi Kar 1955. december 22-én tartotta első, alakuló tanácsulását *Mozsonyi Sándor* professzor elnökle-tével, aki egyben a Gyógyszerésztudományi Kar első kinevezett dékánja 1955–1962 között. Őt követték: *Végh Antal* (1961–1972), *Szász György* (1972–1984), *Zalai Károly* (1984–1990) és *Rácz István* (1990–) professzorok a dékáni tisztségben. Az öt dékán együttműködve az Általános Orvostudományi Kar és a Fogorvostudományi Kar dékánjaival törekedett a karok önállóságát növelni, és egyben az együttműködés összhangját biztosítani, egymás munkáját segíteni. Karunkon fejlődést jelentett új intézetek alapítása, melyeknek száma hatra emelkedett. Új orvosi tárgyak bevonásával nőtt a karon az oktatásban résztvevő orvostudományi intézetek száma (jelenleg 8 intézet), a fakultációs képzés bevezetése fokozta külső szakemberek bevonását az oktató munkába. Ezekkel egyidejűleg fellendült az intézetekben és a kar egészében is a tudományos-kutató munka. Egyre gyakrabban vetődött fel a képzés fejlesztésének szükségessége, ami a folyamatos előkészítő munka után legutóbb 1988-ban jelentős változásokkal valósult meg.

Az orvoskar és gyógyszerészeti kar együttes szerepét és tevékenységét vélem megállapítani a mindenkori korszerű egészségügyi szemlélet és gondolkodásmód kialakításában, az egészségügyi gyakorlat irányításában. Hazánkban 1729-től az Osztrák Gyógyszerkönyvek voltak hatályosak, így a többszöri orvostudományi és gyógyszerészeti kezdeményezés ellenére az *első Magyar Gyógyszerkönyv 1871. március 15-én lépett életbe*, időben jelentősen elmaradva számtalan európai ország hatályos gyógyszerkönyvétől. A gyógyszerkönyvek szerkesztésében és kidolgozásában hazánkban is kezdettől fogva a szükséges szakterületek legkiválóbb szakemberei, professzorai vettek részt. A nagy és felelős-

ségteljes munkát egyre nagyobb számú munkacsoportok végezték. A szerkesztőbizottság elnöki tisztségét, a munka érdemi irányítását és ellenőrzését a következő professzorok végezték és ezzel beírták nevüket a gyógyszerészeti tudománytörténet könyvébe: *Than Károly* Editio I. 1871. és Editio II. 1888., *Bókay Árpád* Editio III. 1909., *Vámosy Zoltán* Editio IV. 1934., *Schulek Elemér* Editio V. 1954. és Editio VI. 1967., *Végh Antal* Editio VII. 1986.

A magyar gyógyszerkönyvek száz évet meghaladó periódusban szabályozták a gyógyszerkészítést, a gyógyszerminőségellenőrzést, a gyógyszereltartást, a gyógyszerellátást és -alkalmazást korszerű és biztonságos rendszerét és módszereit.

A gyógyszerészeti szemlélet változásának elindítója az üzemi méretű gyógyszerelőállítás, a betegcentrikus gyógyszerészeti tevékenység kiszélesedése, a gyógyszerkutatás kialakulása, amit az egészségügyi ellátás társadalombiztosítási rendszerének bevezetése és változása igényelt. Mindez szélesebb alapokra helyezte az orvosi és gyógyszerészeti gyakorlatot és szemléletet. *Schulek* professzor meghatározása szerint „a gyógyszerész legyen gyógyszerzakértő”, aminek további igénye: legyen gyógyszerinformátor és konziliárius az új gyógyszerek bevezetésében, a gyógyszeres terápiában és ezeknek értékelésében (laboratóriumi és gyógyszerutilizációs vizsgálatok).

Végezetül a teljesség igénye nélkül felsorolom az orvoskar és a gyógyszerészkar legkiemelkedőbb professzorait, tudósait, oktatóit, akik munkájukkal és személyiségükkkel előre vitték a gyógyszerészeti tudományt és oktatást, és ezzel a gyógyszerészeti gyakorlatot. Ismétlésekbe nem kívánok bocsátkozni, ezért az előzőekben szereplő neveket itt nem vettem fel:

Alföldi Zoltán, Andriská Viktor, Augusztin Béla, Babics Antal, Balogh Kálmán, Békessy György, Clauder Ottó, Csipke Zoltán, Darányi Gyula, Deér Endre, Ernyey József, Fodor József, Fodor Ferenc, Fritz Gusztáv, Haberle Károly, Hársing László, Halmai János, Hőgyes Endre, Issekutz Béla, Jakabházy Zsigmond, Kedvessy György, Kitaibel Pál, Liebermann Leo, Lipták Pál, Matolcsy Miklós, Pandula Egon, Prandt Ádám, Sadler József, Schuster János, Szébellédy László, Széki Tibor, Vitéz István, Winkler Lajos.

A felsoroltak és fel nem soroltak eredményeit az oktatás- és tudománytörténet sokra értékeli, tevékenységük eredményeit megőrzi.

K. Zalai: *The impact of the 225-year old (Budapest) Medical School on pharmaceutical research, education, and practice.*